

Oponentský posudek na disertační práci

Helena Znojemská: *Quod Christus cum Hinieldo: Readings in the Manuscript Context of the Exeter Book*

Disertační práce paní Mgr. Heleny Znojenské se zabývá raně středověkým staroanglickým textem Exeterské knihy z hlediska řazení a interpretace jednotlivých básní, které tvoří poměrně nesourodou sbírku, zvláště vzhledem ke kontextu svého vzniku koncem 10. století. Vychází z inspirace Andyho Orcharda, který hledal jednotící interpretační strategii pro podobně heterogenní kodex, a z inspirace Freda C. Robinsona a jeho konceptu „apozice“, jehož pomocí nahlíží na prolínání křesťanských a pohanských prvků v hrdinském eposu *Beowulf*. Helena Znojemská nachází opodstatnění pro aplikaci postupů Orcharda a Robinsona při studiu Exeterské knihy ve skutečnosti, že právě tato sbírka poezie, více než ostatní zachované staroanglické rukopisy, představuje rozporuplnou směsici textů co do jejich náboženského a světského obsahu a neméně heterogenní sekvenci textů co do jejich struktury a perspektivy. Navíc shledává tyto aspekty rukopisu sepsaného v klášterním prostředí zvláště hodné pozornosti v kontextu monastické, benediktinské reformy.

Ve výchozích úvahách konfrontuje autorka dva stávající pohledy na uspořádání Exeterské knihy: rukopis je výsledkem postupné kompilace a transkripce v průběhu delšího časového rozpětí; zahrnutí světské, často i erotické, poezie je vysvětlováno pozorností a úctou mnichů k národní literatuře a zároveň považováno za poučné v širokém slova smyslu; druhý pohled v podstatě nepřipouští problematičnost přítomnosti některých textů a jejich řazení, nebo je nanejvýš přičítá vývoji literárního vkusu. Znojemská sama si neklade za cíl najít jediný sjednocující princip pro celý kodex, ale chce zjistit, jak vzájemné vztahy mezi jednotlivými básněmi nebo menšími celky mohou ovlivnit způsob, jak číst texty, které se jeví jako rušivé či mají jiný problematický potenciál. Odmítá zkoumat možnosti alegorického čtení, které však není ani zdaleka neobvyklé, a některé příklady by možná stály za zmínku. Podporu pro svůj odmítavý postoj k alegorickým interpretacím by naopak našla u Stanley B. Greenfielda (*Hero and Exile. The Art of Old English Poetry*, 1989), který nejpádněji argumentuje proti alegorickému a symbolickému čtení *Beowulfa* a dává přednost analýze pracující s doslovností významů.

Z metodologických postupů, vedle Orcharda a Robinsona, zvolila autorka disertace ještě koncept „metonymie“ Gilliam R. Overingové, pro důraz, který klade na sémantickou otevřenost staroanglické poezie nedovolující interpretativní jednoznačnost. K dalším důležitým aspektům teoretických východisek řadí postavení staroanglické poezie na rozhraní orální a psané poezie popsaném za pomoci „dialogismu“ podle Michaila Bachtina a Julie Kristevy a rovněž odmítnutí myšlenky jedinečné, autoritativní verze staroanglického textu. Na základě těchto teoretických předpokladů pak Znojemská předkládá tvrzení, že Exeterská kniha postrádá vertikální hierarchické řazení, a upřednostňuje myšlenku alternativní, „horizontální“ organizace kodexu.

Velkou oblast výzkumu disertace představuje debata o problematičnosti koexistence textů v Exeterské knize, které často reprezentují neslučitelné hodnoty či pohledy, zjednodušeně nazvané „heroické“ a „religiózní.“ Zde autorka zdůrazňuje úlohu interakce mezi texty v kodexu, mezi křesťanskou perspektivou a hrdinskou poetickou tradicí, a zkoumá, jak intertextuální spojitosti mohou ovlivnit čtení celé Exeterské knihy jako polyfonního, sémanticky otevřeného textu. Diskutuje však přijatelnost takového čtení kodexu na pozadí dominantního monastického postavení v tomto „dialogu.“

O nutnosti rozlišení hrdinské a náboženské perspektivy ve smyslu mocenské hry morálních hledisek nejsem zcela přesvědčena. I v hluboce religiózních básních jako *Sen o kříži* nebo *Caedmonův hymnus* jsou Ježíš i Bůh popisováni slovy a obrazy hrdinského ideálu a étosu hrdinské společnosti, aniž by z textu vyplývala jejich nadřazenost těmto světským pojmům. Výraznější kontrast mezi světskou (byť ne nutně hrdinskou) a náboženskou perspektivou najdeme v protikladu šera/temnoty a světla, kde navíc světlo víry v náboženské poezii je zářivější než světlo života v bezpečí hodovní síně.

Mezi nekonformními hlasy ve druhé kapitole mne zaujala debata o postavení dvou textů s unikátními ženskými hlasy (*Vlk a Eadwacer* a *Manželčin nářek*). Ráda bych připomněla, že řada studií se věnovala otázce pravděpodobnosti autentického ženského hlasu ve staroanglické literatuře z hlediska dostupnosti vzdělání, které v raných kláštřích bylo stejné pro mnichy i jeptišky (viz Helen Damico, Alexandra Hennessy Olsen: *New Readings on Women in Old English Literature*, 1990; Jane Stevenson: *Women Writers in English Literature*, 1992). K debatě předložené v disertaci bych proto ráda vznesla otázku, proč se autorka nepřihlásí jednoznačněji k přiznání možnosti či pravděpodobnosti ženského hlasu v elegickém kontextu, když ve skutečnosti shromáždila víc než dost argumentů pro toto řešení? Na okraj k odkazu na středoanglický *Hali Meidenhad* bych nabídla ke srovnání záznam z *Anglosaské kroniky* z roku 1066, kdy po porážce krále Harolda u Hastingsu princezna Margaret nachází útočiště u skotského krále Malcolma a je kronikářem chválena za obětování svého slibu celibátu službě víře sňatkem s králem, aby tak z něj učinila lepšího křesťana.

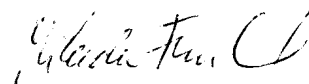
Třetí kapitola předkládá principiální kontrast mezi pojetím písaře jako autora/básníka a naopak jako pouhého mechanického písaře/opisovače a s rolí písaře související nejasná či neexistující označení počátků básní spojované s hádankovitou kvalitou anglosaské poezie. Znojemská zde argumentuje ve prospěch absence strukturálního principu Exeterské knihy a ve prospěch lineárního, asociativního principu na základě formálních a tematických spojitostí, které však vykazují relativní nestabilitu a nejasnost.

Po velmi podrobném studiu možností řazení textů v Exeterské knize dochází Znojemská ke kompromisnímu závěru: kodex nepředstavuje plánovitě ucelenou kompozici, ale není ani náhodnou sekvencí textů bez jakýchkoliv spojitostí. Autorka nabízí obraz strukturování, který umožňuje jak element náhody, tak výběru, a to i na základě méně viditelných spojitostí, které pak umožňují integraci básní na první pohled těžko slučitelných a reprezentujících rozdílné hodnotové systémy. Na otázku, jak volné řazení textů ovlivňuje čtení souboru jako celku, nabízí obraz polyfonie hlasů, kterou nelze zjednodušit na jediný koherentní argument. Potvrzuje techniku jednoduché juxtapozice ve staroanglické literatuře jako převažující kompoziční princip, v jehož teoretické formulaci však upřednostňuje „polyfonii“ a „dialog“ před „apozicí“ a „metonymií.“ Je to dialog, který odráží dvě protichůdné perspektivy monastického a sekulárního světa. Přesto se autorka domnívá, že systematicky aplikovaná monastická perspektiva nakonec svým imperativem volby mezi životem věčným a pomíjivým vyžaduje uzavření otevřené dialogické struktury. I když uznává nezpochybnitelnými argumenty, že ani náboženské texty nelze vydělit z kontextu hrdinského étosu doby, upozorňuje na interakci, která se neprojevuje jen viditelným přejímáním, ale i méně nápadnou formou jemného podkopávání autority, kritiky a reinterpretace, kde pak dochází k posunu hodnot jednoznačně ve prospěch monastické pozice. Ani zde v závěru, stejně jako ve shora zmíněné části této debaty, bych se nepřikláněla k tak radikálnímu tvrzení, že náboženská reinterpretace heroických hodnot představuje nutně jejich korekci nebo dislokaci. Příliš radikálně vyznívá také použití ideologicky významných hodnotících termínů „přivlastnění“ a „uzurpace“ pro prolínání hrdinského a křesťanského dialogu v samém závěru práce, i když není sporu o tom, že křesťanský ideál byl ve středověku nadřazen světským ideálům, ať už hrdinskému nebo později rytířskému.

Předkládaná disertační práce je zcela nepochybně velmi úspěšným výsledkem rozsáhlého výzkumu ve staroanglické poezii a jejím kulturním pozadí. Autorka v ní shromáždila a analyzovala velké množství materiálu od detailní analýzy různých aspektů vlastních textů Exeterské knihy po konfrontaci široké škály literárněvědných názorů v této oblasti za posledních několik desetiletí. Disertační práci považuji za přínosný příspěvek k této debatě.

Disertační práci paní Mgr. Heleny Znojenské doporučuji k obhajobě v přesvědčení, že splňuje všechny požadavky kladené na doktorskou disertační práci.

V Brně dne 2. května 2006



doc. Mgr. Milada Franková, CSc.